

Both Ödön

**SZEMERE BERTALAN BELÜGYMINISZTER
NEMZETISÉGI POLITIKÁJA
1848 NYARÁN**

Az 1848-as magyar polgári forradalom centennáriuma óta örvendetesen megnövekedett az érdeklődés népünk e dicső forradalmának és szabadságharcának története iránt. Tucat számra születtek kisebb és nagyobb jelentőségű tanulmányok, jelentek meg vaskos és tartalmas forráskiadványok,¹ amelyek sok-sok új adattal gazdagították ismereteinket, amelyek a téves megállapítások és a félreértések tömegét igazították ki. Történészeink fáradságot nem ismerő, áldozatos munkája eredményeként ma már egyre nyugodtabb lelkiismerettel mondhatjuk, hogy 1848—49 magyar történetének térképén mind kevesebb a terra incognita, hogy e korszak vonatkozásában igen közel jutottunk a teljes, a kendőzetlen történeti valóság megismeréséhez.

Sokat ígérő és biztató ez a kép a jövőre, de nem hunyhatjuk be a szemünket ama sajnálatos tény előtt, hogy bizonyos — érthető, de csak kevéssé menthető — egyoldalúság jellemzi a magyar 1848—49 történetének bemutatására vállalkozó tudományos munkák jelentős hányadát: Kossuth Lajos emberi nagyszerű alakja bennük sok helyütt hérosszá magasztosult, a forradalom és szabadságharc többi szervezője és vezetője azonban a legjobb esetben az egyszerű hétköznapi embernél is kisebbé, törpévé zsugorodott, rosszabb esetben, mint ocsú, kihullott a csak Kossuth nagyságát látó történész rostáján. A történeti tények ismeretében nem lehet ugyan előttünk kétséges, hogy az 1848—49-es eseményekben Kossuth Lajos olyan jelentős szerepet játszott, amelyhez foghatót rajta kívül senki más, de az is bizonyos, hogy a forradalom és szabadságharc »vezére« mellett szép számmal tevékenykedtek »alvezérek« is, akik nélkül sok minden másként történt volna, mint ahogyan történt. Szűk keretek közé szorított tanulmányunkban, melynek megírására többek között tanári működésének 50. évfordulóját ünneplő Buza László akadémikus egyik monográfiája is ösztönzést adott,² egy ilyen »alvezér«, *Szemere Bertalan* egyéniségének és történeti szerepének jobb és igazabb megismeréséhez szeretnénk hozzájárulni.

Már 1851-ben nem kis keserőséggel írta Csengeri Antal Szemere Bertalanról: »Olvasóim közül sokan látták őt. Kevesen ismerék. Sokan félreisme-

¹ A teljességre való törekvés igénye nélkül az alábbi jelentősebb kiadványokra hivatkozunk: *Forradalom és szabadságharc 1848—1849.* (Budapest, 1948.) *A szabadságharc fővárosa Debrecen.* (Debrecen, 1948.), *Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára.* 1—2. kötet. (Budapest, 1952.) *Forradalom és szabadságharc levelestára.* 1—3. kötet. (Budapest, 1950—1955.), *Kossuth Lajos 1848/49-ben.* 1—5. kötet. (Budapest, 1951—1957.)

² Buza László: *A kisebbségek jogi helyzete.* (Budapest, 1930.)

rék.«³ Jó hatvan évvel később Kiss Imre, az egyetlen nagyobb terjedelmű, de szerény igényű Szemere monográfia szerzője is hasonlóan fájdalmas hangot ütött meg: »Volt idő, midőn Szemere Bertalan neve a legünnepeltebbek egyike volt Magyarországon és volt idő, midőn a legkiméletlenebb gyalázkodással emlegették. Aztán jött idő, midőn megfélekeztek róla egészen.«⁴ Szemere életútja, halálának közelgő 90. évfordulójáról visszatekintve is, még mindig igen sok vonatkozásban a nemismerés, a félreismerés, a feledés mindent körülfolyló ködébe vész.⁵ Azt hisszük, elérkezett végre az idő a Szemerét eltakaró ködfátyol fellebbentésére. Mi e helyen csak a nemzetiségi politikus Szemere arcképének nagy ecsetvonásokkal történő felvázolására teszünk szerény kísérletet, de reméljük, hogy máskor, az első magyar belügyminisztérium történetének megírása alkalmával, szélesebb alapokra támaszkodva, nagyobb levéltári forrásanyag felhasználásával közeledhetünk a történetírásunkban mind égetőbbé váló »Szemere-probléma« megoldásához.

2

Azt a *programot*, azokat az *alapelveket*, melyeket Szemere Bertalan az éppen csak hogy megszületett új társadalmi rend legfőbb öreként 1848 nyarán nemzetiségi politikájában megvalósítani kívánt, nem fogalmazhatnánk meg szebben, mint ahogyan ezt ő maga tette egyik 1848. június 19-i keletű és emelkedett hangú fogalmazványában: »Béke és testvéri szeretet a különböző nyelvé és vallású népek közt. Hívség a királyi főséghöz. Imádó szeretet a hazához. A törvények' tiszteletben tartása. Ezek alapjai úgy a szabadságnak, mint a rendnek, melyet most fentartani annyi, mint a királyi széket és a hazát s benne a nemzetet megtartani.«⁶ De hasonló szellemben írt egy másik, ugyancsak június 19-én keltezett rendeletében is, amelyben arról tájékoztatta az erdélyi karokat és rendeket, hogy az első magyar népképviseleti országgyűlés »az örök igazság és méltány' alapján, testvéri szeretettel és az emberi s polgári jogok s érdekek' teljes kiméleteivel« fogja megoldani a kisebb testvérhaza, Erdély népeinek megoldásra váró problémáit is.⁷

Ha Szemere fentebb röviden megfogalmazott, nemzetiségi politikájában követni kívánt alapelveit kissé tüzetesebb vizsgálat tárgyává tesszük, ezek ősforrásának felkutatása érdekében, mindenekelőtt *hazaszeretetéhez* kell visszanyúlnunk, amely egész hányatott életén végigkíséri. Már ifjú korában hazájáért indul külföldi útra⁸ az ősi Szemere nevet viselő, de elszegényedett nemesi család tehetséges sarja, Kölcsey Ferenc legkiválóbb tanítványa,⁹ hogy

³ Csengeri Antal: *Magyar szónokok és statusférjak. (Politikai jellemrajzok.)* (Pest, 1851.) 61. l. (Ít jegyezzük meg, hogy a kiemelések mindig tőlünk származnak. B. Ö.)

⁴ Kiss Ernő: *Szemere Bertalan.* (Kolozsvár, 1912.) 3. l.

⁵ A szerénynek is alig nevezhető Szemere-irodalom ismeretében még az olyan súlyos tévedés sem lephet meg túlságosan bennünket *osztrák történeti munkában*, amely szerint az első független magyar felelős minisztérium belügyminisztere nem Szemere Bertalan volt, hanem Batthyány Lajos. Hellbling, Ernst C.: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte.* (Wien, 1956.) 353. l.

⁶ Országos Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok (O. Lt. Büm. eln.) 366:1848. sz.

⁷ O. Lt. Büm. eln. 367:1848. sz.

⁸ Szemere Bertalan: *Utazás külföldön.* (Pest, 1845.) 1. kötet. 181. l.

⁹ Kiss Ernő: *Szemere Bertalan.* 5. s a köv. ll.

visszatérve, minél többet tehessen azért a tágan értelmezett szülőföldért, amely mások számára — éppen elmaradottsága miatt — csak omladék, vércse menedéke, neki azonban fészke.¹⁰ Ez a hazája iránt megnyilvánuló lángoló szeretet egy évtizeddel később, 1848 nyarára a sokat látott és sokat tapasztalt férfi szívében imádatná, rajongássá fokozódik. A szeretett fészket, a hazát végromlással fenyegető viharfelhők láttán elborult homlokkal, talán ökölbe szorított kézzel, de mindenesetre hazafiúi szenvedéllyel küldi parancsát a megalkuvásra hajló Hrabovszky János szerémi és szlavóniai főhadkormányzónak, hogy a »hazát meg kell menteni minden áron«.¹¹ Tiszteletet parancsoló az a mély érzésről tanúskodó mondata is, amellyel hősi elszántságra buzdítja a délvidéki törvényhatóságokat: »Jelszavunk legyen: a haza mindenekelőtt.«¹²

Szemere hazaszeretete nem valami tértől és időtől elvonatkoztatott absztrakció eredménye, nem üres, tartalmatlan érzés. De nem is lehet ilyen, mert hiszen nagy költőnkkel, Vörösmarty Mihállyal együtt vallja, hogy Magyarország, ez a drága haza »bölcsönk és sírunk, mely kettő között kell emberi rendeltetésünket betöltenünk«.¹³ Hazaszeretete területi és személyi értelmet, tartalmat nyer akkor, midőn ez a szeretet átfogja az egész ország területét és annak minden lakóját. Magyarország egész területének rajongó szeretetéből egyenesen következik, hogy a belügyminiszteri székben minden tőle telhetőt megtesz az ország integritásának, területi épségének megőrzése érdekében. A példák tömegét sorolhatnók fel arra, hogy milyen aggodalommal nézi azokat a mozgalmakat, amelyek a »statusegység«¹⁴ ellen irányulnak. A sok adat közül itt közvetlenül csak egyre, Csányi László királyi biztoshoz 1848. június 2-án keltezett fogalmazványára hivatkozunk, amelyben többek között a haza »ősi határaihoz« való rendületlen ragaszkodásával indokolja annak szükségességét, hogy a horvátok részéről megnyilatkozó, »határt nem ismerő törvénytelen törekvés' veszélye megelőztessék, sőt szükség esetében elnyomattassék«.¹⁵

A hazájáért önfeláldozóan dolgozó Szemere Bertalan¹⁶ nemcsak az Alföld tengersík vidékét, nemcsak a dunántúli lankákat, nemcsak Erdély hegyeit és völgyeit szereti, hanem vallási és nemzetiségi hovatartozásra tekintet nélkül azokat az embereket is, akik benépesítik ezeket a területeket. 1848. március 29-én, még mint a miniszteri országos ideiglenes bizottmány vezető tagja¹⁷ írja Kassa város elnökéhez a kassai izraeliták érdekében, hogy a város polgárai »mindenkiben tiszteljék az embert, valláskülönbség nélkül«.¹⁸ Közel három hónappal később, június 21-én Vay Miklós királyi biztost buzdítja arra, hogy Erdély népei között »a testvéri egyetértést minden áron«

¹⁰ Szemere Bertalan: *Utazás külföldön*. 1. kötet. 38. l.

¹¹ *O. Lt. Büm. eln.* 66:1848. sz. Kiadta Thim József: *A magyarországi 1848/49-iki szerb fölkelés története*. (Budapest, 1930—1940.) 2. kötet. 234. l. (A következőkben Thim: *Szerb fölkelés*.)

¹² *O. Lt. Büm. á. i. (általános iratok)* 3613:1848. sz. — Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 385. l.

¹³ *O. Lt. Büm. eln.* 427:1848. sz.

¹⁴ *O. Lt. Büm. eln.* 28, 95, 97:1848. sz.

¹⁵ *O. Lt. Büm. eln.* 213:1848. sz.

¹⁶ Ld. ehhez Szalay László 1848. június 5-én keltezett levelét, amelyből az tűnik ki, hogy Szemere »tenger foglalatosságai« miatt hetenként háromszor, négyszer koplalni kényszerül és még szobáját sem tudja elhagyni. *O. Lt. Büm. eln.* 323:1848. sz.

¹⁷ Ember Győző: *Az 1848/49-i minisztérium levéltára*. (Budapest, 1950.) 17. l.

¹⁸ *O. Lt. M. O. I. B.* (Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány) 28. sz.

tartsa fenn.¹⁹ A nagy francia polgári forradalom eszméi közül a »testvériség« eszméje a Franciaországért rajongó Szemerében,²⁰ még tapasztalatlan ifjú korában, termékeny talajra hullott, amely magasztos, de a polgárság által annyiszor megcsúfolt eszme 1848-ban is fontos tényezőként hat reá.

Joggal vádolhatnánk Szeremét azzal, hogy vizet prédikál és bort iszik, hogy a testvériség hirdetése ajkáról csak maszlag a nem magyar nemzetiségük becsapására, ha kiállaná a történeti kritika próbáját Beniczky Lajos kormánybiztosnak az az állítása, amely szerint az első magyar belügyminiszter túlzott magyaromániában (*übertriebene Magyaromanie*) szenvedett.²¹ Már csak azért sem fogadhatjuk el perdöntő bizonyítékként Beniczkynek Szemere ellen szóló tanúvallomását, mert szerzője ezt a diffamáló megjegyzést visszaemlékezéseinek azon a helyén teszi, ahol beszámol arról, hogy Szemere nem vele, hanem a radikális Perczel Mórral kívánta betölteni a teljhatalmú felvidéki kormánybiztosi tisztséget. Az igaz, hogy Szemere a fegyveres felkelésig eljutott nemzetiségi mozgalmak hatása alatt egyre inkább csak »a magyar elem' hatalmas karjára« számít,²² de az is bizonyos, hogy 1848 nyarán a *polgári jogegyenlőség* elvi alapján állva keresi a kiegyezés lehetőségét az egyes nemzetiségekkel.²³

A miniszteri országos ideiglenes bizottmánynak 1848. április 3-án, 139. szám alatt kiadott körlevele három »szeretetteljes« jelszót ajánl a törvényhatóságok figyelmébe. Ez a három jelszó: »Szabadság, jogegyenlőség, és felebaráti szeretet!«²⁴ A körlevél fogalmazati példánya — talán a nyomdában — elkallódott a bizottmány irattárából, ezért teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy Szemere a szövegezője, az azonban aligha vonható kétségbe, hogy a benne foglaltakat, legalább mint a törvényhatóságokhoz küldött példányok aláírója, a magáévá tette. Azt már említettük, hogy Szemere 1848-ban a jogegyenlőség, pontosabban a törvény előtti egyenlőség és a testvériség (felebaráti szeretet) elvi alapján áll. Ehhez hozzátehetjük, hogy a *szabadság* rendíthetetlen bajnoka is, azé a szabadságé, amely »az emberszellemet megtermékenyíti«, amely »a boldogság' fája«,²⁵ amely meggyőződése szerint nemcsak a magyar anyanyelvűeket illeti meg, hanem nyelvre és vallásra tekintet nélkül Magyarországon minden polgárát.²⁶ Ebben a szellemben írja a dalmatokkal kapcsolatosan Eszterházy Pál külügyminiszterhez, hogy »nem tagadunk meg tőlök semmi szabadságot a mivel magunk birunk«. ²⁷ Ezért tolmácsoltatja

¹⁹ O. Lt. Büm. eln. 405:1848. sz.

²⁰ »Elveimet le akarod dönteni? Töröld ki Franczországot a világbul — írja útinaplójában 1836. december 31-én — vagy legalább lelkemből.« Szemere Bertalan: *Utazás külföldön*. 1. kötet. 30. l.

²¹ Steier Lajos (sajtó alá rend.): *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezeredés visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról*. (Budapest, 1924.) 445. l.

²² O. Lt. Büm. eln. 88. sz. Kiadta Deák Imre: 1848. *A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták*. (Budapest, 1942.) 96. l. (A következőkben Deák: 1848.)

²³ Még 1848. április 1-én írja Szemere a miniszterelnöknek: »Az egyenlőség jogi és terhi tekintetben vitessék ált. — Semmi retrograd lépés.« O. Lt. M. O. I. B. 88. sz.

²⁴ *Szegedi Állami Levéltár, Tanácsi iratok. 1862:1848. sz.*

²⁵ Szemere Bertalan: *Utazás külföldön*. 1. kötet. 97. l.

²⁶ Vö. Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai az 1848/49-i magyar kormányzat nemzetiségi politikájáról. (Sajtó alá rend.: Szüts Iván. Budapest, 1941.) 27—28., 43., 75. ll.

²⁷ O. Lt. Büm. eln. 248:1848. sz.

Perényi Zsigmond Ugocsa vármegye főispánjával az erdélyi rendek, a három nemzet, köztük a szászok felé azt, hogy a kormány »jogot és szabadságot nem elvenni, hanem megosztani kíván.«²⁸ Szemerének ez az állásfoglalása egyenes folyamánya azon korábbi meggyőződésének, amely szerint a »szabadság a nemzetiségben is... gyökerezik.«²⁹

Egy korábbi tanulmányunkban utaltunk arra, hogy a magyar reformkor haladó gondolkodású politikusai, köztük Szemere Bertalan is, 1848 előtt nem kívánnak korlátlan szabadságot.³⁰ Most tovább mehetünk egy lépéssel: ezt a véleményüket a márciusi forradalom után sem változtatják meg. A belügyminiszteri széket elfoglaló Szemere csak a »törvényes«, csak a »törvényhozás által megalapított szabadság« biztosítását, védelmét, megőrzését tekinti feladatának.³¹ Kijegyezésedett felfogása szerint a szabadságnak a renddel kell társulnia, »a szabadság és rend' egyesült eszméjének« kell diadalmaskodnia,³² mert hiszen, miként Buda és Pest polgármesterének írja május 13-án, a szabadság feltétele a rend, mert a »rendetlenség sírja a szabadságnak.«³³ Ebben a szellemben és meggyőződésben írja 1848. június 5-én a fiumei kerület közönségének, hogy a kinevezett alkapitány »felelet' terhe alatt fogja védeni a szabadságot, és fentartani a rendet.«³⁴ A törvényes rend határain átcsapó szabadságtól való félelem és a nemzetféltés vezeti tollát akkor, midőn Vay Ábrahámot így próbálja főispáni tisztségének megtartására bírni: »Ha excellenciád körül tekint a' hazában, és a' határszélek felé, ha látja a' magyar lételet és nevet veszélyben, miként talán soha nem vólt, ha épen a' szabadság küszöbén, és épen a' szabadság által indul veszni nemzetünk, e kép, melyel Isten fajunkat a maga hasonlatosságára felruházta; — nem, nem hagyhatja el a' közpályát, legalább a' lecsillapodás ohajtott pillanataig nem.«³⁵

1848 áprilisában Szemere egy baráti hangú levelet küld Szabó Kálmán győri főügyésznek, amelyben azt a kérdést teszi fel, hogy elnézze-e a kormány a törvénytelenéseket. És azonnal válaszol: Ne, mert akkor nem lesz tekintélye és ne is legyen!³⁶ Ebből a levélből kicsengő *törvénytisztelet* olyan sajátja Szemerének, amely végigkíséri belügyminiszterségének nem éppen rózsákkal behintett, göröngyös útján. Törvénytiszteletétől vezéreltetve figyelemzeti arra már kinevező okiratukban a főispánokat, hogy a számukra kiadott utasításban foglaltakon kívül a *törvények szavaira és szellemére* figyelemmel kezdjék meg közszolgálatukat.³⁷ Többek között ezért várja azt Hrabovszky János altábornagytól, hogy a déli végeken helyre fogja állítani a törvények tiszteletét, hogy vissza fogja ott állítani az alkotmányt, melyet »nem szabad egyes embernek széttépni.«³⁸ Törvénytiszteletéből folyik Vukovics Sebő királyi biztoshoz intézett rendeletének alapvető követelménye is,

²⁸ O. Lt. Büm. eln. 89:1848. sz.

²⁹ Szemere Bertalan: *Utazás külföldön*. 1. kötet. 30. l.

³⁰ Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötté. (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban.)* (Szeged, 1956.) 31. s a köv. l.

³¹ O. Lt. M. O. I. B. 265. sz., Büm. eln. 86:1848. sz.

³² O. Lt. Büm. eln. 186:1848. sz.

³³ O. Lt. Büm. á. i. 1135:1848. sz.

³⁴ O. Lt. Büm. eln. 242:1848. sz.

³⁵ O. Lt. Büm. eln. 177:1848. sz.

³⁶ O. Lt. Büm. eln. 35:1848. sz.

³⁷ O. Lt. Büm. eln. 16, 30:1848. sz.

³⁸ O. Lt. Büm. eln. 63:1848. sz.; Deák: 1848. 86. l.

ti. az, hogy a »törvények szentségét« tartsa és tartassa tiszteletben,³⁹ mert »a ki elég vakmerő a törvény fölébe emelkedni — írja más helyütt —, ellensége a hazának, ellensége a társaságnak«, mert »a jognak megsértése egyes esetben is megsértése a társaságnak. Mert az önkény, mely ma im ezt sújtja, hónap amazt tiporja; megnyugvást csak másoknak szolgaságában leli föl.«⁴⁰

A törvényektől való eltérést, azok félretételét Szemere, akinek mint belügyminiszternek nyilvánvalóan az az egyik legfőbb feladata és kötelessége, hogy a törvényeket betartsa és betartassa, csak rendkívüli esetekben hajlandó elnézni, csak akkor, ha a törvény uralma általában, vagy ha az egyes törvényekhez való makacs ragaszkodás miatt a haza kerülne veszélybe. A délvidéki *rendkívüli viszonyokra* tekintettel nem emel kifogást Hrabovszky János egyik, a határőrvidéki és csajkáskerületi követválasztásokkal kapcsolatos utasítása ellen, amely pedig eltér a választójogi törvény rendelkezéseitől.⁴¹ Ez az egyik indítéka Szentkirályi Mór főkapitányhoz intézett rendeletének, amelyben ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy a királyi biztossá kinevezett főkapitány döntő feladata »a törvény uralmát... mennél kevesebb áldozattal, mennél kiméletesb módon és eszközökkel, de minden áron helyreállítani, ha az eszközökben válogatni nem lehet.«⁴² Ilyen megfontolás alapján írja Csányi László, Csernovics Péter és Vukovics Sebő királyi biztosoknak, hogy »ott hol a haza veszedelemben van, az igazság és méltányosság megtartandó, de a formát mellőzni lehet.«⁴³ Mély meggyőződéstől átitatott és a törvények tiszteletben tartásánál, sőt mi több, tiszteletben tartásánál követett alapelvét nem fogalmazhatnók meg nála pontosabban: »Törvény' fölébe nem emelkedhetünk, csak rendkívüli esetekben, midőn egyrésztől a *törvényesség* másrésztől a *haza*' létele lebeg a mérlegben.«⁴⁴ Ha ilyen veszély nem áll fenn, felfogása szerint, a tételes törvény rendelkezéseit minden körülmények között meg kell tartani, mert a »törvény arra való, hogy teljesítessék, nem hogy huzatassék«, különösen nem arra, hogy bárki félretegye azt.⁴⁵

Joggal vetődhet fel bennünk a kérdés, mi a magyarázata annak, hogy a szabadság, a jogegyenlőség, a testvériség és a törvénytisztélet elveinek érvényesülését a nemzetiségekre is kiterjeszteni kívánó Szemere sem tudott a maga hatáskörében komoly eredményeket elérni a különböző nemzetiségek megbékítése területén, mi a magyarázata annak, hogy végső soron a hazánk határai között élő nemzetiségek szinte kivétel nélkül szembefordultak velünk és fegyveres kézzel rohantak nem csupán a magyarság, de a maguk vesztébe is. A tanulmányunk címében kitűzött feladat eredményes megoldása érdekében ezt a kérdést még élesebb fogalmazásban röviden így kell feltennünk:

³⁹ O. Lt. Büm. eln. 97:1848. sz.; Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 278. 1.

⁴⁰ O. Lt. Büm. á. i. 1261:1848. sz.

⁴¹ O. Lt. Büm. eln. 472:1848. sz.

⁴² O. Lt. Büm. eln. 619:1848. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 561. 1.

⁴³ O. Lt. Büm. eln. 328:1848. sz.

⁴⁴ O. Lt. Büm. eln. 247:1848. sz. Hasonló szellemben ír Teleki József erdélyi kormányzóhoz is 1848. június 22-én: »általában véve mennél óvatosban kell a fen lévő formákhoz nyúlni, miután a jelen időben kétszer veszedelmes bomlást vonna maga után; annál lelkiismeretesben kell akképen járnunk el intézkedéseinkben, hogy a forma körüli kétségeskedésnek a haza' érdeke áldozatul ne essék.« O. Lt. Büm. eln. 426:1848. sz.

⁴⁵ O. Lt. Büm. R. O. (Rendőri Osztály) 2. kútfő. 79. sz.

Szemere melyik politikai alaptételének alkalmazása vezetett a magyarság és az egyes nemzetiségek közötti tragikus szakításra?

Ezen a helyen nem kívánunk részletesebben foglalkozni a császári *udvari reakció* kétszínű mesterkedéseivel, amelyek mind az annyi galádsággal összetakolt Habsburg-»összbirodalom« megőrzését és a kegyetlen elnyomása alatt sinylődő népek szoros kordában tartását célozták, azt azonban itt említjük meg, hogy a Habsburgok »osztd meg és uralkodj« régóta követett politikája 1848-ban csak azért járhatott eredménnyel hazánkban, mert a magyar kormány — Kossuthot és Szemerét sem kivéve — arra törekedett, hogy az egyes nemzetiségek beolvasztása nélkül ugyan, de »egy politikai nemzetet alkosson«, őrizzen meg, a magyart.⁴⁶ A magyar politikai nemzet, a *magyar politikai nemzetiség* — 1848. március 15-e után már egészen elavult — koncepciójához való merev, mondhatnók csökönyös ragaszkodás vezetett arra a súlyos és végzetes politikai balfogásra, hogy 1848-ban, a kormány kezdeményezése hiányában, amelyért elsősorban Szemere Bertalant, a *belügyminisztert* terheli a felelősség, az országgyűlés »megelégedve a jogegyenlőség és szabadság általános elvének kimondásával külön világos törvényt nem alkotott az országban s kapcsolt részeiben lakó különféle nemzetiségek biztosítására.«⁴⁷ Ezért, a nemzeti öntudatra ébredt nemzetiségek sajátos érdekeit biztosító nemzetiségi törvény elmaradása miatt vált lehetővé az udvar számára az, hogy ígéretesekkel, tudatos ámitással a magyarság ellen fordítsa azokat a népcsoportokat, amelyek Szemere tájékozatlansága és így *téves hite* szerint »az új haza' meleg szeretete által« a magyar politikai nemzetiségbe olvadtak be.⁴⁸

Mielőtt áttérhetnénk Szemere Bertalannak az egyes nemzetiségekkel kapcsolatos intézkedéseinek vázlatos bemutatására, nemzetiségi politikai programjának még egy tartópillérére kell felhívunk a figyelmet. A magyar marxista történetírás a történeti tények alapos elemzésének eredményeként arra a feltétlenül helyes következtetésre jutott, hogy Kossuth Lajos 1848-ban igazi, harcos békepolitika mellett tört lándzsát.⁴⁹ Ezt az *igazi, harcos békepolitikát* vallotta a magáénak Szemere is. Békepolitikájából folyóan nem kívánt minden áron háborút, különösen nem polgárháborút. Hazafiúi búval sóhajtott fel Hrabovszky Jánoshoz 1848. június 5-i kelettel intézett rendeletében: »Adja Isten, muljék el a polgári háború, s az igazságot megnyerni lehessen harc és háború nélkül.«⁵⁰ Hat nappal később hasonló szellemben zárta Csernovics Péterhez és Vukovics Sebőhöz írott utasítását⁵¹ és újabb tíz nap múlva ugyancsak így írt Vay Miklós királyi biztoshoz is.⁵² Kereste tehát a békéhez vezető utat, de nem volt mindent eltűrő pacifista. A délvidéki területeken, a gyilkosok kivételével, a legsúlyosabb politikai büntetéseknél is amnesztiát, teljes büntetlenséget ígért egyik június 14-i rendeletében, ha megtérnek a

⁴⁶ Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai. 88. l.

⁴⁷ Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.* (Genf, 1865.) 1. kötet. 131. l. (A következőkben Horváth: *Függ. harc.*)

⁴⁸ Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai. 52. l.

⁴⁹ Spira György: *Kossuth Lajos forradalmi szövetsége a radikális baloldallal és a népi tömegekkel.* (Kossuth emlékkönyv.) 2. kötet. 181. s a köv. ll.

⁵⁰ O. Lt. Büm. eln. 239:1848. sz.

⁵¹ »Béke minden áron, ha az ár csak pénzbe és hivatalba kerül. Különben, ha minden népiség fellázad ellenünk, Isten ám virasszon sorsunk felett.« O. Lt. Büm. eln. 297:1848. sz., Thim: *Szerb fölkelés.* 2. kötet. 383. l.

⁵² O. Lt. Büm. eln. 405:1848. sz.

bűnösök, hogy a vérontásnak, a polgárháborúnak elejét vehesse, »de ha ez sem használ — emelte fel hangját —, a büntetés és megtorlás' fegyveréhez leszünk nyúlni kénytelenek.«⁵³ Csak egy hónap telt el június 14-től július 14-ig és Szemere arra kényszerült, hogy a kiküldött kormánybiztosnak egyenesen a fegyverhasználatot ajánlja parancsolóan a délvidéki »lázadók« ellen, mert felfogása szerint a békítés politikájának sikertelensége után a rendet és a törvények uralmát csak fegyverrel és csatával lehet és kell helyreállítani.⁵⁴ Összefoglalva az itt mondottakat: Szemere Bertalan ragaszkodott a békéhez, de éppen a béke megőrzése érdekében nem riadt vissza a fegyveres harc vállalásától sem, nem riadt vissza attól a végső eszköztől, amellyel *nemzete* függetlenségét védelmébe vehette.⁵⁵

3

A zsidókon, akiket Szemere hol egy vallásfelekezet, hol pedig egy ~~nem-~~zetiség tagjainak tekintett, és a magyarországi németeken kívül az emigrációban élő volt belügyminiszter szerint csak a *szlovákok* csatlakoztak »híven és állandóul a haza' ügyéhez.«⁵⁶ Valóban sok igazságot tartalmaz ez a megállapítás. A márciusi eseményeket a szlovákság túlnyomó többsége kitörő lelkesedéssel üdvözölte⁵⁷ és fegyveres kézzel nagy tömegekben később sem fordult a magyarság ellen. Igaz ugyan, hogy a szlovákoknak is voltak követelései, de ezek a követelések még a lipótszentmiklósi gyűlésen 1848. május 10-én meghozott határozatokban sem terjedtek ki a teljes önrendelkezés, végső konzekvenciájában a magyar államtól való elszakadás lehetőségének a kimondásáig. »A magyar és szlovák burzsoázia közt ekkor (1848-ban) a *szlovák fejlődés kezdetlegessége* miatt — írta egyik nemrég elhunyt kitűnő történészünk —, még nem került sor éles gazdasági harcra.«⁵⁸ Ezt a megállapítást annyival toldhatjuk meg, hogy éppen ezért nem került, nem kerül-

⁵³ O. Lt. Büm. eln. 327:1848. sz.

⁵⁴ O. Lt. Büm. eln. 568:1848. sz., Deák: 1848. 161. l., Thim: Szerb fölkelés, 2. kötet. 545. l.

⁵⁵ Szemerének hazánk függetlenségének biztosítására irányuló törekvését jól példázza egyik 1848. március 23-án Pozsonyból keltezett levele, amelyben Komárom vármegye másodalispánját arról értesíti, hogy neki és miniszterjelölt társainak elszánt akarata »a magyar nemzeti kormányt mindenben függetlenné tenni a császári minisztériumtól, miután éppen ez a nemzeti kormánynak jelentése, és miután bár mi függés a felelősséget a nemzetre nézve csalódássá, a ministerekre nézve elvállalhatlanná tenné.« O. Lt. M. O. I. B. 16. sz. Csak hazánk függetlenségéhez való következetes, megalkuvás nélküli ragaszkodásával magyarázhatjuk azt az István főherceg által 1848. szeptember 12-én emelt vádat is, »dass Kossuth und Szemere als durch die Reichsversammlung ungesetzlich designirte Minister kein Mittel unversucht liessen, um die Ruhe der beiden Hauptstädte zu gefährden, und die Truppen ihren Fahnen und ihrem Eide ungetreu zu machen«. Károlyi Árpád: *Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök fõbenjáró pöre.* (Budapest, 1932.) 2. kötet. 17. l. (A következőkben Károlyi: *Batthyány Lajos fõbenjáró pöre.*)

⁵⁶ Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai. 66. l.

⁵⁷ Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben.* (Budapest, 1937.) 1. kötet. 21. l., Angyal Endre: *Kollár János, az ember és az író.* Acta Universitatis Debreciensis. Tom. III/1. (Budapest, 1956.) 138. l.

⁵⁸ L. Tóth Zoltán: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848—49-ben.* (Kossuth emlékkönyv.) 2. kötet. 274. s a köv. ll., az idézet a 277. l.-ről (A következőkben I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés.*)

hetett sor tömegméretű politikai és fegyveres küzdelemre sem. További bizonyítás nélkül megállapíthatjuk, hogy 1848 nyarán megvolt a lehetőség a magyar—szlovák testvéri összefogásra, megvolt a lehetőség arra, hogy mindkét nép váll váll mellett szálljon síkra a márciusi vívmányok, a megdöntöttnél jobb, az új társadalmi rend megvédése érdekében.

A magyarok és a szlovákok között 1848 nyarán mégsem jött létre valódi fegyverbarátság a kivívott szabadság elfojtására készülő udvari reakció ellen. E téren mindkét felet felelősség terheli, de különös súllyal nehezedik ez a felelősség a magyar kormányra, amely már az április 12-i minisztertanácsi ülésen foglalkozott a szlováklakta vidékek »panslavisticai« irányúnak minősített mozgalmaival, és amely már az első, még szerény követeléseket támasztó megmozdulásokra is élesen reagált. Már ezen az ülésen elhatározták a miniszterek azt, hogy *kormány megbízottakat* küldenek ki Árva, Liptó, Nyitra és Trencsén vármegyékbe, valamint azt is, hogy a külügyminiszter közbenjárásának igénybevételével »egy pár magyar ajkú ezerednek Galliciából beszállítását minél előbb« eszközöltetik.⁵⁹ A magyar kormány, tagjai között Kossuth és Szemere is, a szlovák megmozdulásokban elszakadási törekvést látott, ezért azt az álláspontot tette a magáévá, hogy — Szemere szavaival élve — »a' szikrát tapossuk el, mielőtt lánggá lenne«. ⁶⁰

A szlovák nemzetiségi megmozdulásokkal szemben Szemere Bertalan részint az *erőpolitika* főként megtorló, elrettentő, részint a *meggyőzés politikájának* megelőző eszközeit kívánja felhasználni. Az erőpolitika alkalmazása során az illetékes szerveket erélyes eljárásra utasítja a mozgalom vezetői ellen,⁶¹ »a megháborított közcsend' helyreállítására fordított katonaság' élelmezési és szállítási költségeinek, úgy napi díjjainak megtérítését) a törvényes itéletnél fogva vétkeseknek találandó egyénekre« hárítja a szlováklakta vidékeken is, sőt, ha az elmarasztaltak vagyonából ezek a költségek ki nem telnének, és ha »a vétkes tett' elkövetését a város' vagy helység' lakosainak erélyes fellépése megakadályozhatta volna, de ezen fellépés bünyösen elmulasztott vagy elmellőztetett«, ezen költségek előteremtésére a település minden lakóját kötelezi,⁶² végül a korábban csak néhány törvényhatóság területére elrendelt *rogtönítélő bíraskodást* 1848. június 12-én Magyarország minden törvényhatóságának területére kiterjeszti.⁶³

A katonaság eltartásával való fenyegetés és a kihirdetett statárium csak végső eszköz a fellángolt nemzetiségi mozgalmakkal szemben értetlenül álló belügyminiszter kezében. Ezek helyett szívesebben alkalmazza a *meggyőzés* nem olyan éles, de meggyőződése szerint éppen olyan hatásos fegyverét.⁶⁴ A fegyverek alkalmazása helyett, különösen a szlovákok és — amint később látni fogjuk — a románok vonatkozásában, ezek *békés megnyerésére* törekszik, mert helyesen felismeri, hogy »a különböző népeiségeket összehang-

⁵⁹ Kossuth Lajos 1848/49-ben. 2. kötet. 22. s a köv. l., O. Lt. V. A. gy. (Vörös Antal gyűjteménye.) 1210. sz.

⁶⁰ O. Lt. Büm. éln. 187:1848. sz.

⁶¹ Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés. 2. kötet. 56. s a köv. ll.

⁶² O. Lt. Büm. á. i. 1611:1848. sz.

⁶³ O. Lt. Büm. á. i. 3467:1848. sz.

⁶⁴ »Meggyőződésem szerint — írja 1848. április 19-én egyik rendeletében — nemcsak könnyebb, hanem bölcsőbb eljárás is az, a' népet felvilágosítani saját állása felől, mint büntetni, ha téveszméinek nyomán nyugtalanodik.« O. Lt. Büm. á. i. 1259:1848. sz.

zásban tartani«, amely »a kormány' egyik legnagyobb és legnehezebb feladata«,⁶⁵ csak kényszereszközökkel nem lehet. Ilyen irányú törekvésével magyarázhatjuk azt a rendeletét, amelyben »azon hiedelemben és remény-nyel« adja vissza Majthényi Antalnak Liptó vármegye főispáni tisztségét, »hogy az ellenséges érdekeket kiegyenlíteni, a mozgalmakat lecsillapítani... képes és buzgó leend.«⁶⁶ A békés megoldás lehetőségeinek keresése vezet arra, hogy előteremtse a szükséges biztosítéki összeget egy magyarbarát, Launer István szerkesztésében szlovák nyelven megjelenő politikai hírlap megindításához,⁶⁷ és ezért biztosít többféle kedvezményt a szlovák nyelven is megjelenő Nép barát c. lap számára is.⁶⁸

Szemere Bertalan szlovák nemzetiségi politikájával kapcsolatosan még csak egy kérdést vetünk fel. Mivel magyarázható az az erély a Kossuth Lajossal együtt haladó belügyminiszter részéről, melyet a szerb, a horvát és a később kiélesedett román nemzetiségi mozgalmakhoz viszonyítva mindvégig szerény keretek között maradt szlovák nemzetiségi mozgalommal szemben tanúsít? A válasz, ha felfigyelünk Szalay Lászlóhoz 1848. május 24-én írott levelére, egészen kézenfekvővé válik. E levélben többek között így ír Szemere: »Ha az uralkodó ház járhat nem egyes úton, ha nem felejtjük hogy meghittei, aristocraticus kilátásoknál fogva is, sláv irányuak, föl kell tennünk, hogy Jellasich vakmerő eljárása, a Bécsből elutazás, Palaczky ministeri jelettsége, az anti-magyar szellem a bécsi lapokban, a prágai jelenetek mind összeköttetésben vannak.«⁶⁹ Az itt idézett részből is kiolvasható, hogy Szemere felfogása szerint az egyes szláv népek mozgalmi pánszláv mozgalmak, és mint ilyenek, szerves összefüggésben állnak egymással. Innen már csak egy lépést kell tennie a belügyminiszternek ahhoz, hogy minden szláv nemzetiségi mozgalmat egyforma eréllyel próbáljon le-szerelni, szükség esetén elfojtani.

4

Még alig száradt meg a tinta azon az okiraton, amely Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezését tartalmazza, még javában ülésezett az utolsó magyar rendi országgyűlés, amikor V. Ferdinánd Magyarország királya és Ausztria császára Magyarország megbízott miniszterelnökének meghallgatása nélkül 1848. március 23-án horvát-szlavon bánná nevezte ki Kolowrat Ferenc gróf javaslatára azt a báró Jellachich József ezredest, akinek — az előterjesztés szerint — már a neve »ein Gegengewicht gegen das Treiben der Ultra-

⁶⁵ O. Lt. Büm. eln. 77:1848. sz.

⁶⁶ O. Lt. Büm. eln. 84:1848. sz.

⁶⁷ Meg kell jegyeznünk, hogy a lapindítás körül komoly problémák jelentkeztek. Launer István szerkesztői minőségben már április 29-i kelettel kéri tervezett lapja megindításának engedélyezését, de a sajtótörvényben előírt kauciót nem teszi le. Az ügy a törvényességhez való makacs ragaszkodás miatt csak szeptember 18-án nyer a belügyminisztériumban kedvező megoldást azzal, hogy Szemere közbenjárására a kormány vállalja magára a biztosítéki összeg letételét. O. Lt. Büm. eln. 319, 929:1848. sz.

⁶⁸ O. Lt. Büm. á. i. 3334, 3410, 3412:1848. sz. Vö. továbbá V. Windisch Éva: *Közlöny (1848—1849.) A forradalom és szabadságharc hivatalos lapjának története.* (Budapest, 1958.) 31. l.

⁶⁹ O. Lt. Büm. eln. 142:1848. sz.

Magyaren«. ⁷⁰ Ezzel a *törvénytelen kinevezéssel* a bécsi udvar valóban »valóságos mestervonást tett reactionalis terveiben«, ⁷¹ megtalálta azt a személyt, aki hitvány eszközként alkalmasnak mutatkozott a régi rend visszaállítására. Az újonnan kinevezett bán csak a királyra esküdött fel, kinevezésének első percétől kezdve megtagadott minden érintkezést a magyar minisztériummal, teljesen tönkretette a horvát—magyar pártot, csak a kedvező alkalmat várta arra, hogy a magyarság megtévesztése érdekében egy ideig még titokban működő gazdái parancsára hazánkban is megsemmisítse 1848 márciusának minden vívmányát. Ilyen formán a Jellachich vezette horvát mozgalom, korábbi jellegét elveszítve, éppen vezérének árulása miatt »gyakorlatilag megszűnt nemzetiségi kérdés lenni, ... mind leplezetlenebbül a nyílt reakció, az *ellenforradalom* kérdésévé vált«. ⁷²

Nem vállalkozhatunk arra, hogy nyomról nyomra haladva bemutassuk azt a folyamatot, amelynek a végén Jellachich fegyelmetlen, martalóc csapatai élén a bécsi udvarral teljes egyetértésben, annak parancsára hazánk földjére tört. A magunk elé tűzött feladatnak megfelelően figyelmünket itt csak Szemere Bertalan horvát nemzetiségi politikájára fordítjuk. Ezt a politikát egészen az 1848. augusztus 27-én este 8 órakor megkezdett minisztertanácsi ülésig, amelyen a miniszterek többsége hozzájárult ahhoz, hogy Horvátország, ha úgy akarja, önálló állami életet kezdjen »puszta szövetségi viszony«-ban Magyarországgal, ⁷³ a horvátok *teljes önrendelkezési jogának el nem ismerése* jellemzi. A haza egységére, annyira szükséges egységére hivatkozással, ⁷⁴ »a törvény, a jog, a két egy ország' érdekének alapján« ⁷⁵ fordult szembe Szemere minden olyan törekvéssel, amely arra irányult, hogy Horvátországot Magyarországtól, Horvátországot az anyaországtól elszakítsa. Az adott történelmi helyzetre figyelemmel ezért a magatartásáért, ezért a meggyőződéséért, az elszakadásig terjedő önrendelkezési jog megtagadásaért nem marasztalhatjuk el a márciusi forradalom vívmányait megőrizni akaró belügyminisztert, mert hiszen »a Bécs hálójában vergődő Horvátország, tekintélyes fegyveres erejével azonnali, közvetlen veszélyt jelentett volna a szabadság ügyére«. ⁷⁶

Levéltári adatok tömegével igazolhatnók, hogy Szemere államférfiúra valló bölcsességgel ismerte fel azt a veszélyt, amely a Jellachich vezette horvátok részéről nemcsak Magyarország függetlenségét, de a megszületett új társadalmi rendet is fenyegette. Ennek meglátásából fakadt a horvátországi mozgalommal szemben követett politikájának az a sarkpontja, hogy minden eshetőségre fel kell készülnie a magyarságnak, hogy fel kell készülni a *honvédő háborúra*. »Készen kell lennünk — írta 1848. június 10-én egyik rendeletében — mintha a háború meg volna üzenve, mert minden napnak sükere

⁷⁰ Károlyi: *Batthyány Lajos főbenjáró pöre*. 2. kötet. 600., 610. s a köv. 1.

⁷¹ Horváth: *Függ. harc*. 1. kötet. 133. l.

⁷² I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés*. 263. l.

⁷³ *Kossuth Lajos 1848/49-ben*. 2. kötet. 805. l., Károlyi: *Batthyány Lajos főbenjáró pöre*. 2. kötet. 628. s a köv. 1., O. Lt. *Kossuth Archiv*. 489. sz.; Megjegyezzük, hogy Szemere valószínűleg még ezen az ülésen sem kívánta Horvátország elszakadásának megengedését, legfeljebb alávetette magát a többség akaratának, mert különben nem azt írta volna Vay Miklósnak szeptember 6-án, hogy »sokan — tehát nem ő! — készek Horvát országot szabad szárnyára eresztetni«. O. Lt. *Büm. eln.* 837:1848. sz., Deák: 1848. 213. l.

⁷⁴ O. Lt. *Büm. eln.* 58:1848. sz.

⁷⁵ O. Lt. *Büm. eln.* 26:1848. sz.

⁷⁶ I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés*. 267. l.

vakmerőbbé teszi a szlav-illyr mozgalmat.«⁷⁷ A magyar belügyminiszter kérésült a leszámolásra, csak előbb erőt akart gyűjteni. Ezért kérte olyan szenvedélyes hangon, akkora meggyőződéssel május 16-án Eszterházy Pál külügyminisztert, hogy minden tekintélyét, súlyát felhasználva sürgesse a magyar katonaság hazahozatalát.⁷⁸ Ezért szólította fel a főispánokat, hogy lelkesen indítsák meg, illetve folytassák a toborzást.⁷⁹ Ezért fordult a délvidéki és a déldunántúli vármegyék első tisztviselőihez külön is azzal az utasítással, hogy fegyvereztessék fel a népet akár csak kaszákkal, mert hiszen — meggyőződése szerint — »az egyenesre vert kasza hatalmas fegyver«.⁸⁰ Ebben a szellemben írta június 11-én: »Késznek kell lenni a végsőre is... Szükséges azért erőt gyűjteni, melynek lelkesedése, melynek súlya képes legyen legyőzni a hálátlanságot és vakmerőséget, mely legszentebb viszonyainkat (többek között az ország és az alkotmány egységét) megtámadni készül.«⁸¹ Igen, az annyiszor elmarasztalt Szemere készült a magyar forradalom és a Jellachich ellenforradalma közötti leszámolásra, mert jól tudta, hogy egyszer »eljöend az ítélet órája«.⁸²

Az elmondattak alapján azt gondolhatnók, hogy Szemere csak jögon kívüli eszközökkel, csak háborúra készülődéssel, csak megfélemlítéssel akarta megoldani a horvát-kérdést. Távolról sem ez a helyzet. Már június derekán, midőn Hrabovszky Jánost királyi rendeletre hivatkozással tartományi gyűlés összehívására utasította, annak a meggyőződésének adott hangot, hogy alkalmat kell adni a nyilatkozásra és az engedelmességre mindazoknak, »akik a törvény' ösvényén maradni s polgári tisztöket teljesíteni hajlandók«.⁸³ A felsőház 1848. július 21-i ülésén is azt hangsúlyozta nyomatékosan, hogy mind ő, mind a kormány a horvátországi lázadókkal szemben előbb azokat az eszközöket kívánta kimeríteni, melyeket a *jogszerűség* nyújtott neki, mert a jog és törvényesség útjáról nem akart letérni.⁸⁴ E beszédének jóhiszeműségét egy újabb hónappal később módjában állt a kései utódok számára is ékesen bizonyítani azzal, hogy, ismét csak *jogszerűség* határai között maradvá, a *törvényhozási*, a *békés út* felhasználásával tett kísérletet miniszter társaival együtt feloldani a már akuttá fajult horvát—magyar ellentétet.

Az 1848. augusztus 25-i minisztertanácsi ülésén, melynek jegyzőkönyvét éppen Szemere vezette, a minisztertanács azzal bízta meg Deák Ferenc igazságügyminisztert és Szemere Bertalan belügyminisztert, hogy készítsenek törvényjavaslatot a »Horvát ország, s M. ország közötti viszony' azon szabályozására, mely talán képes leend az ottani ingerültséget lecsillapítani«. A minisztertanács megbízatásának rövid két nap leforgása alatt, már augusztus 27-re

⁷⁷ O. Lt. Büm. á. i. 3414: 1848. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 377. 1.

⁷⁸ »Ez alkalommal — írta — nevünkben minden erélylyel fogja Herczegséged sürgetni a magyar katonaság' visszahozatalát is. Hazánk és királyunk iránti legmagasb tisztünket szegnők meg, ha azt nem sürgetnök. A haza veszedelemben van. A koronát csábitani szándékoznak. Herczegséged tekintélyének egész hatalmával fel fog lépni, mert a 'késő' szónak fatalis jelentése rajtunk is be fog teljesedni, és a nemzet előtt mulasztásunkat be nem fogjuk felelhetni.« O. Lt. Büm. eln. 74:1848. sz.

⁷⁹ O. Lt. Büm. á. i. 1663:1848. sz.

⁸⁰ Lásd 77. jz.

⁸¹ O. Lt. Büm. á. i. 3613:1848. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet, 384. 1.

⁸² O. Lt. Büm. eln. 471:1848. sz.

⁸³ O. Lt. Büm. eln. 403:1848. sz.

⁸⁴ Pap Dénes: *A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban.* (Budapest, 1881.²) 1. kötet. 229. s a köv. 11.

eleget tett mind a két miniszter. Az augusztus 27-i minisztertanácson bemutatott törvénytervezetek közül Deáké nyerte el a miniszterek tetszését, ezt fogadták el és ezt is terjesztették az országgyűlés elé.⁸⁵ Az országgyűlés elé terjesztett horvát törvényjavaslat szövege könnyen hozzáférhető,⁸⁶ de nem így a mi szempontunkból fontosabb Szemere-tervezeté. Ezért ezt a jelentős dokumentumot teljes terjedelmében itt közöljük:

»Ámbár Horvát ország törvényhatóságainak és határezreideinek követei jelen országgyűlésen meg nem jelentek, miután lakosainak egy része fegyveres zendülésben lévén általok a törvényes rend' hivei képviselő választási jogaik' gyakorlásában meggátoltattak: mindazáltal az igazságos és méltányos intézkedéseket e rendkívüli helyzet' megszüntéig a törvényhozás nem függesztvén fel, rendeli a következőket:

1. §. A horvát nyelvnek elnyomása a törvényhozás által soha nem czéloztatván, használatának és fejlődésének biztosítására nyilván kimondatik, miképen az ügy egyházi, és polgári mint katonai ügyekben Horvát ország határain belül szabadon használtatik.

2. §. Kivételt e szabály egy esetben szenved. T. i.

A horvát t.[örvény]hatóságok és közhivatalnokok a magyar országi t.[örvény]hatóságokhoz és közhivatalnokokhoz, és a ministeriumhoz horvát nyelven és magyar fordításban intézik leveleiket, és ezeket a ministeriumtól magyar nyelven és horvát fordításban, a többi törv.[ény]hatóságoktól és közhivatalnokoktól egyedül magyar nyelven is elfogadni tartoznak.

3. §. Horvát országban a horvát czimer és színek fognak használni.

4. §. Mint eddig, úgy ezután is polgártársainknak tekintetvén, mind azon jogokkal birnak, mikkel Magyarország minden polgára a törvény által felruházott. Következőleg mindenféle hivatalokra a magyarokkal egyenlően alkalmaztatnak.

5. §. Ezen kívül a horvát, polgári és igazság ügyekre nézve egy külön horvát születésű minister fog neveztetni, kinek kizárólagos ellenjegyzése mellett fognak mindenféle rendeletek és parancsok Horvát o[rszá]gba küldetni.

Az állodalmi tanácsba szinte fog horvát neveztetni, egy vagy több a tagok' megállapítandó számához képest.

6. §. A Bán' polgári hatósága e szerint megszűnik, ellenben továbbá is marad Horvát országnak és határvidékeinek fő hadi parancsnoka.

7. §. Tartományi gyűlést, az 1791[:58. tc.] értelmében, évenként tartatnak.

Ennek rendeletei azonban, melyek az országgyűlésen alkotott törvényekkel nem ellenkezhetnek, csak úgy érvényesek, ha ő Fölsége által az illető horvát minister' ellenjegyzése mellett, erősítetnek meg.

Rendezésre is csak ő Fölsége' megegyezésével történhetik.

Elnököt ő Fölsége fog minden évi ülésre kinevezni.

8. §. A Báni táblától a perek azon legfelsőbb hétszemélyes táblára

⁸⁵ Károlyi: *Batthyány Lajos főbenjáró pöre.* 1. kötet. 391. s a köv. 1.

⁸⁶ Újabbán kiadta Beér János—Csizmadia Andor: *Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés.* (Budapest, 1954.) 681. s a köv. 11.

vitetnek főlebb, mely Zágrábban fogván alkottatni, tagjai horvátokból neveztetnek ki.

9. §. Zágrábban egyetem állittatik fel, és ebben minden tudományok horvát nyelven fognak taníttatni.«⁸⁷

Ez a törvénytervezet, amely Deák Ferenc javaslatánál egyszerűbb és áttekinthetőbb, önmagáért beszél. Legfőbb alapgondolatát, a teljes jogegyenlőség kihangsúlyozásával, 4. szakasza fogalmazza meg egészen világosan. Szemere tervezete nem adja meg ugyan Horvátország számára azt a jogot, hogy elszakadjon az anyaországtól, de lakóinak igen széles körben biztosítja a külön nemzetiségi jogokat. Még a területi autonómia kiszélesítése felé is tesz egy nagy lépést akkor, midőn olyan főbíróság megszervezését rendeli el, amely a további fellebbezés lehetőségének kizárásával mondja ki az utolsó bírói szót az eléje kerülő perekben. Összefoglalóan, a teljes jogegyenlőség biztosítása, Magyarország és Horvátország törvényes kapcsolatának fenntartása, a területi autonómia és a külön horvát nemzetiségi jogok elismerése, ezek azok a vezérgondolatok, amelyek Szemere horvát nemzetiségi törvényjavaslatának minden sorából kicsengenek.

Bár Szemere javaslatából nem lett törvény, mégis nagy a jelentősége. Gyönyörű bizonyíték amellet, hogy a magyar belügyminiszter milyen nemes gondolatoktól vezéreltetve kereste az eszközöket a horvát nemzetiségi kérdés megoldására.

5

A horvátok mozgalmánál kezdettől fogva súlyosabban ítélte el Szemere Bertalan a szerbek nemzetiségi mozgalmát, amelynek jogosságát kétségbevonta, amelytől a jogszerűségnek még a látszatát is megtagadta. Lényegileg Kossuth Lajoséhoz hasonló, azzal megegyező felfogást tett a magáévá. Kossuth az alighogy kinevezett pénzügyminiszter, már 1848. április 9-én a magyarság kardjára appellált, ha a szerbek nem a magyar országgyűléshez fordulnak jogaik biztosítása érdekében,⁸⁸ később pedig a »statárium kötelével« fenyegette meg híres július 11-i beszédében a Magyarország területét feldarabolni szándékozó, pártütő szerb lázadókat.⁸⁹ Pontosan ilyen értelemben adott hangot Szemere belügyminiszter is politikai meggyőződésének a délvidéki nemzetiségi mozgalmakkal kapcsolatban. »A rác és határoni mozgalmat mi pártütésnek nézzük — írta augusztus 7-én Szentkirályi Mór királyi biztos felterjesztésére adott válaszában —, melyre nézve sem békének, sem alknak, sem frigykötésnek nincsen helye. Ezt vagy fegyverrel kell elnyomatnunk, vagy a rácoknak meg kell magukat adniok, — vagy oda kellene adnunk az ország déli részét, mit a magyar nem tesz és nem tehet.«⁹⁰

A szerbek már 1848. április 14-i karlócai határozataikban területi elszakadást, nemzeti függetlenséget követeltek.⁹¹ Ezzel a lépésükkel a magyar kormány, tagjai között Szemere Bertalan szemében pártütökké váltak és így

⁸⁷ Szemere Bertalan sajátkezű fogalmazványa. O. Lt. Kossuth Archiv. 489. sz.

⁸⁸ Thim: Szerb fölkelés. 1. kötet. 38. l.

⁸⁹ Pap Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. 1. kötet. 77. l.

⁹⁰ O. Lt. Büm. eln. 704:1848. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 604. l.

⁹¹ A határozatok szövegét közli Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 105. s a köv. ll.

szinte teljesen kizárták a békés megoldás lehetőségét. Súlyosította a helyzetet az a sajnálatos tény, hogy a délvidéki mozgalom feje, Rajačić József karlócai pátriárka a reakciós bécsi udvar szolgálatába szegődött horvát bánhoz hasonlóan galádul elárulta népe nemzeti mozgalmát, báni szövetségesével egyetértésben az ellenforradalomnak, a bécsi udvarnak szolgáltatta ki azt.⁹² Az ellenforradalom szekértolójává aljasított, korábban tiszteletre méltó szerb mozgalom résztvevői ellen hirdetett statárium és a fegyveres felkészülés a magyar kormány részéről *ilyen* körülmények között nemcsak indokolt, de elengedhetetlenül szükséges is volt.

Erély, statárium és katonai erő alkalmazása, ezek voltak Szemere nemzetiségi politikájának *végső eszközei* a szerb felkelők, a délvidéki lázadók ellen. »Egy példás föllépés — írta 1848. május 23-án Csernovics Péterhez —, mely nem igazságtalan de szigorú, számtalan merényeket megszületni vagy kifejlődni sem enged.«⁹³ Ebben a szellemben utasította Vukovics Szabbás Temes vármegye alispánját is arra, hogy »szigorúan és elrettentőleg« büntesse meg a törvények szentségét, az állam egységét megsértő lázadókat.⁹⁴ De az annyi kormányzati gondnal küszködő belügyminiszter igen jól tudta, hogy megfelelő *katonai erő* nélkül az erély hangoztatása vagy a rögtönítélő bíráskodás kihirdetése csak ijesztgetés, amelynek sok foganatja nem lehet. Éppen ezért minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy elegendő és megbízható katonaság álljon a kormánybiztosok rendelkezésére. Katonai erőgyűjtés céljából fordult június 11-én a nádorhoz olyan utasítást szorgalmazva, melynek értelmében Erdélyből a székely katonaság egy része, néhány ezer vitéz / kijöhetne a délvidékre Csernovics és Vukovics rendelkezése alá.⁹⁵ Ezért buzdította egy nappal korábban seregyűjtésre a szerb—horvát mozgalmak által veszélyeztetett vármegyék főispánjait,⁹⁶ ezért nevezte ki Török Gábor aradi polgármestert június 11-én polgári biztossá azzal a meghagyással, hogy a Szeged körül gyülekező sorkatonaság és rendezett őrsereg teljes ellátásáról gondoskodjék,⁹⁷ és ezért hirdetett június 13-án több vármegye területére vonatkozóan *általános népfölkelést*.⁹⁸ Erőgyűjtés, a polgárháború elkerülése mindaddig, míg nincs garancia a biztos győzelemre, követelte Vukovicstól június 26-án elküldött rendeletében az ellenforradalom szolgálatába szegődött lázadókkal való leszámolásra készülő Szemere,⁹⁹ de július 14-én már végre elérkezettnek látta az időt arra, hogy kiadja ellentmondást nem tűrő parancsát Csernovicshoz, amelyben a fegyverhasználatot és a lázadók, a »rablók« szigorú megbüntetését rendelte el.¹⁰⁰

Szemere Bertalan a szerb mozgalmak leszerelésével kapcsolatosan lényegileg ugyanazt a kettős politikát alkalmazta, mint amilyennel a felzaklatott horvátokat akarta lecsendesíteni. Készült ugyan a háborúra, de mindig kereste azokat az eszközöket is, amelyekből a *békés megegyezés* lehetőségének meg-

⁹² I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés*. 273. i.

⁹³ O. Lt. *Büm. eln.* 96:1848. sz., Deák: 1848. 100. l., Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 275. l.

⁹⁴ O. Lt. *Büm. eln.* 97:1848. sz., Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 278. l.

⁹⁵ O. Lt. *Büm. eln.* 296:1848. sz., Deák: 1848. 136. s a köv. l.

⁹⁶ O. Lt. *Büm. á. i.* 3414:1848. sz., Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 376. s a köv. l.

⁹⁷ O. Lt. *Büm. eln.* 299, 328:1848. sz., Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 383. l.

⁹⁸ Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 397. s a köv. ll.

⁹⁹ O. Lt. *Büm. eln.* 468:1848. sz.

¹⁰⁰ O. Lt. *Büm. eln.* 568:1848. sz., Thim: *Szerb fölkelés*. 2. kötet. 545. l., Deák: 1848. 161. l.

teremtését várta. Békepolitikájában a tények ismeretéből akart kiindulni, mert ezt a kormányzás alapjának tekintette.¹⁰¹ Kedvenc elképzelése volt az, hogy szépen megszövegezett kiáltványokkal nagy eredmények érhetőek el,¹⁰² és hogy a »tekintélyes« emberek megnyerésével is komoly siker kecsegteti mindazokat, akikre a mozgalmak lecsillapításának nehéz feladata vár.¹⁰³ Még a »megtévedtek« és a »bűnösök« felé is kinyújtotta békejobbát, csakhogy elkerülje a magyarság és az egyes nemzetiségek között fenyegető polgárháború borzalmait. »Használtuk eddig a törvény' erejét — írta június 14-én Csernovics Péterhez —, nem használt; használjuk ime a kegyelem' jóságát.«¹⁰⁴

Kiáltványok kibocsátása, a kormány politikája mellett hitet tevő tekintélyek megnyerésére irányuló törekvés, általános amnesztia őszinte ígérete, mind kevésnek bizonyult a magyar—szerb polgárháború elkerülésére, mert a magyar kormányzat csak a határőrök érdekében ment túl újabb engedmények adásával az áprilisi törvényekben foglaltakon.

A magyar belügyminiszter már 1848 május elején tájékozódni kívánt a *határőrvidék* viszonyai felől és újra meg újra felvetette a reformok lehetőségének gondolatát is.¹⁰⁵ Tájékozódásának eredményeként, a május 30-án tartott minisztertanács határozataira figyelemmel,¹⁰⁶ az áprilisi törvényeknek nem ugyan betűjével, de szellemével összhangzásban több gazdasági és politikai engedményt tett.¹⁰⁷ Ugyancsak ezen az alapon ígérte meg azt is, hogy a »törvényhozás késnél nem fog az illetőknek meghallgatása mellett Ó Felségének k. hozzájárulásával oly törvényeket alkotni, melyek a végvidéki viszonyok terhes voltán könnyíteni és a szabad községek jólétének fejlődését különösen előmozdítani alkalmasak.«¹⁰⁸ Június 5-én pedig Hrabovszky János altábornagyot külön figyelmezteti »azon reformok' gyors, sietős behozatalára . . . , melyek által a határőröket lekötelezhetjük.«¹⁰⁹ Innen már csak egy lépés választotta el »Az összes határőrsegekről« elnevezésű, augusztus végén megfogalmazott törvényjavaslatától, amelyben a gazdasági természetű jogok egész sorát biztosította a határőröknek,¹¹⁰ de amellyel már elkéssett, mert a magyarok és a délszlávok között mindinkább a fegyvereké lett a szó.

¹⁰¹ O. Lt. Büm. eln. 25, 251:1848. sz.

¹⁰² O. Lt. Büm. eln. 167:1848. sz.

¹⁰³ O. Lt. Büm. eln. 297:1848. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 383. l.

¹⁰⁴ O. Lt. Büm. eln. 327:1848. sz.

¹⁰⁵ O. Lt. Büm. eln. 43, 48, 58:1848. sz.

¹⁰⁶ O. Lt. V. A. gy. 1225. sz., Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 318. s a köv. l., Kossuth Lajos 1848/49-ben. 2. kötet. 206. s a köv. l.

¹⁰⁷ O. Lt. Büm. eln. 182:1848. sz.

¹⁰⁸ Thim: Szerb fölkelés. 2. kötet. 321. l.

¹⁰⁹ O. Lt. Büm. eln. 239:1848. sz.

¹¹⁰ Szemere törvénytervezetét sajátkezű fogalmazványa alapján teljes terjedelmében itt közöljük:

»Az összes határőrsegekről.

A szabadságnak azon áldásai, melyekben a sz. korona alatti minden lakosok már részesültek, az összes határőrsegekre is ki levén terjesztendő, rendeltetik.

1. §. Minden háznép azon földnek és *ingatlan*nak; melyet bír, szabad tulajdonosa.

2. §. A háznép, ha tagjainak többsége kívánja, a közös vagyonnal megoszthatik, a maga részét kiki eladhatja, az utolsó háznép-tag pedig végrendeletet is tehet.

Ki mit szerez, ingót vagy ingatlant, az annak sajátja.

3. §. Az illető háznépek' megegyezésével a határőr egyik háznépkörből másba léphet ált.

4. §. Ez értelemben, a felsőség tudtával a határőr szabadon költözhetik, üzhet

Tanulmányunk lezárásaként Szemere Bertalannak a románokkal, közelebbről az Erdélyben lakó románokkal kapcsolatos nemzetiségi politikáját vesszük, ismét csak egészen röviden, vizsgálat alá. Azért fordítjuk figyelmünket csak az erdélyi románság felé, mert a magyarországi románok 1848/49-ben tartózkodtak minden nemzetiségi megmozdulástól, sőt döntő többségükben mellénk álltak, fegyverrel a kézben, mint igazi bajtársak, velünk harcoltak a márciusi vívmányok megvédelmezése érdekében.¹¹¹ Egészen más volt azonban a helyzet az erdélyi románokkal. Igaz ugyan, hogy az erdélyi román nemzetiségi mozgalom vezetői 1848 márciusában ritka kivételtől eltekintve a forradalom addig elért eredményeinek megvédelmezése szempontjából döntő jelentőségű unió, Magyarország és Erdély egyesülése mellett foglaltak állást,¹¹² és ezzel hitet tettek a magyarság forradalma mellett, de a május 15—17-én Balászfalván megtartott román nemzeti gyűlés idejére megváltoztatták álláspontjukat. A gyűlésen a császárpárti Bärnuțiu képviselte irányzat győzedelmeskedett, amely ellenezte az uniót és ezzel a románság mozgalmát akarva-akaratlanul — meg kell jegyeznünk, hogy az erdélyi birtokos osztály »jóvöltából« — az ellenforradalom eszközüvé tette.¹¹³ Az unió az erdélyi román vezetők hangulatváltozása, kifejezetten unió-ellenessége dacára mégis létrejött,¹¹⁴ de a román nemzetiség problémáit megoldatlanul hagyta örökül a magyar kormányra.

kereskedést, mesterséget, s gyermekeit bár hol s bár mi életmódra szabadon taníthatja.

5. §. Minden robot mely eddig a föld után a kincstárt földesuri tartozás képen illette, ezennel örökre elengedtetik.

6. §. Mindenféle hivatalos fogat a kincstár által fog megfizettetni, ingyen vagy nem hivatalosan utazónak azzal senki nem tartozik.

7. §. Ingyen munka csak a tisztán községi utakra s épületekre követeltetik, melyet a felsőség pusztá felügyelete alatt, maga a község vet ki.

8. §. A községi legelő a község kizáró tulajdona.

9. §. A kincstári erdőkben a gyümölcszedésen kívül legeltetés és makkoltatás ingyen megengedtetik, a hol az erdészeti szabályok szerint a legeltetés és makkoltatás az erdő' fentartására nézve nem ártalmas.

A páfrány szabadon kaszáltathatik.

10. §. Épületi fát minden más vevők előtt kapnak a kincstári erdőből, tüzi fát pedig ingyen.

11. §. Só árulástól adó nem fizettetik.

12. §. A mely részeken a tengeri só használtatik, ennek ára leszállítatik akképen, hogy Zengen és Carlopogon a fejer só ára 3 f., a barnaé 2 f., Buccariban a fejeré 3 f 10 x, a barnaé 2 f 8 x leend másánkint.

13. § A hadügyminister megbizatik, hogy ezen elvek és határozatok' nyomán szabályzatot dolgozván: ki, azt tüstint léptesse életbe, magyarázhatván, és bővítetvén ezt a helybeli körülmények szerint, és egyszersmind eltörölvén mind azon szokásokat és visszaéléseket, melyek a felebbi elvekkel összeütközöleg a határöröket eddig méltatlanul terhelték. Mind ezen engedményekre nézve sinórmértékül az szolgálván miképen azok a katonai szerkezetet és szolgálatot lehetlenné ne tegyék, s a határőrségi intézetnek felbomlását magok után ne vonják.«

O. Lt. Kossuth Archiv. 489. sz.

¹¹¹ I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés.* 256., 278. s a köv. l.

¹¹² Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi parasztság története 1790—1849.* (Budapest, 1956.) 257. s a köv. ll.

¹¹³ I. Tóth: *Kossuth és a nemzetiségi kérdés.* 279. s a köv. ll.

¹¹⁴ Károlyi Árpád: *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt.* (Budapest, 1936.) 176. s a köv. ll.

A balázsfalvi gyűlésből az ott összejöttek egy-egy küldöttséget menesztettek az erdélyi rendi országgyűléshez és a császárhoz, Erdély nagyfejedeleméhez, hogy kérvénybe foglalt követeléseiket előterjessék, de a magyar forradalom vezetőiről sajnálatos módon elfeledkeztek, hozzájuk nem küldötték el megbízottait.¹¹⁵ Ennek ellenére a magyar belügyminiszter már ekkor kísérletet tett a románok megnyerésére. Ékes bizonyíték emellett a később mártírhálált halt Perényi Zsigmondhoz 1848. május 20-án írott levele, amelyben többek között ezeket olvashatjuk: »De csaknem legtöbb gondot, kíméletet, ápolást igényel az oláh nép. Ezt meg kell nyernünk... Ha még e népfajjal is küzdenünk kell, fenmaradásunk még kétségesb. ... A jogos érdekeket, ha áldozattal is, ki kell elégítenünk. ... A nemzetiség' kérdése lehetőleg illetlenül hagyassék, sőt biztosítani kell azon egy fentartás mellett, hogy az országot a nyelv tarkaság által lehetetlenné ne tétessék.«¹¹⁶ De nemcsak a Perényihez címzett levél tanúskodik Szemere legjobb szándékairól a románok irányában, hanem egy másik, május 26-án keltezett írása is, amelyben arról tájékoztatja barátját, Kemény Dénest, hogy a nyugalom fenntartása érdekében a kormány mindent kész megtenni, hogy teljesíti a románok minden teljesíthető kívánását, csak nyilatkoztassák ki kívánataikat.¹¹⁷

A magyar belügyminiszter által kinyújtott baráti kezét 1848 nyarán az »illetékesek«, a román nemzeti mozgalom hivatott és hivatlan vezetői nem fogadták el. Ennek tragikus következményeként mindinkább megerősödött Szemerében is a gyanakvás irányukban,¹¹⁸ de ez az egyre fokozódó bizalmatlanság nem vezetett nála arra, hogy még augusztusban is ne keresse az anynyira áhított megegyezés, az érdekegyesítés lehetőségeit. Legtisztább hite szerint »az oláh nem gyűlöli a magyart«.¹¹⁹ E felfogásából azután egyenesen folyt az a követelménye, hogy a román kormánnyal békére kell törekednünk, hogy barátokká kell lennünk. Magyar—román barátság — adta ki a jelszót és azonnal utalt e barátság döntő feltételére is kijelentvén: »Barátok leszünk, ha egymás érdekeit világosan megértjük.«¹²⁰

Felvetődik a kérdés, milyen eszközök igénybevételével akarta Szemere meggyőzni a románokat arról, hogy az udvari reakcióval szembeszálló magyarság mellett van a helyük. A román papság, a »tekintélyes« román világiak megnyerésével a magyar ügy számára, a román nyelven is kinyomatott áprilisi törvények szétosztásával, rölapokkal, népgyűlési szónoklatokkal, azzal a kétségtelenül őszinte ígérettel, hogy »az oláh nemzetiség a házbán és templomban« megmarad, királyi biztos kiküldésével, akinek szintén az lett volna a feladata, hogy a románságot megnyerje, és végül, de nem utolsósorban a jogegyenlőség kiterjesztésével.¹²¹ Egyszóval sokkal és mégis kevéssel. Kevéssel azért, mert a külön román nemzetiség elismeréséről hallani sem

¹¹⁵ Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi parasztság története*. 319. l.

¹¹⁶ O. Lt. Büm. eln. 88:1848. sz., Deák: 1848. 96. l.

¹¹⁷ O. Lt. Büm. eln. 146:1848. sz.; Június 2-án ismét csak azt írta, hogy az »oláhokat meg kell nyernünk ben a hazában és kün, e szövetségben erős támaszunkat lelendjük«. O. Lt. Büm. eln. 212:1848. sz.

¹¹⁸ Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi parasztság története*. 385. l.

¹¹⁹ O. Lt. Büm. eln. 837:1848. sz., Deák: 1848. 213. l.

¹²⁰ O. Lt. Büm. eln. 797:1848. sz., Deák: 1848. 190. l.

¹²¹ O. Lt. Büm. eln. 88, 146, 167, 163, 169, 184, 212:1848. sz. (Az idézet 169:1848. sz.)

akart,¹²² mert a román parasztság égető szociális problémáinak megoldása vagy legalább részleges megoldása érdekében nem tett semmit.

Szemere több vonatkozásban elhibázott nemzetiségi politikájának békés megoldást célzó eszközei nem hozták meg a kívánt eredményt, a román nemzetiségi mozgalmak sem enyésztek el. Maradtak az erőszakpolitika eszközei, maradt a katonaság és a statárium. Ezzel kapcsolatosan csak két tényre hivatkozunk. A székely katonaságnak, éppen a román mozgalmak miatt, csak egy részét akarta a belügyminiszter kihozatni Erdélyből a szerb—horvát felkelők leverésére,¹²³ június 19-én kiadott rendeletében meg a rögtönítélő bírások bevezetésére utasította az illetékes szerveket, »melyet a királyi biztos a legfelsőbb rendszabályokban kifejezett eseteken felül« még jó néhány büncselekmény befejezett, sőt a kísérlet szakában megrekedt változatára is kiterjeszthet, ha ennek szükségét látja.¹²⁴

1848 végére Erdély bérci között is eldőrdültek a magyarság melléne szegezett császári fegyverek román testvéreink kezében. Egy szörnyű, értelmetlen vérengzés vette kezdetét annak ellenére, hogy »a magyarság mint politikai s nemzeti elemmel leginkább az oláhval volt hajlandó szövetkezni«. ¹²⁵ Szemere Bertalan nemzetiségi politikája nem hozta ugyan meg a megbékélést sem a magyar, sem a román nép számára, de az bizonyos, hogy a magyar belügyminiszter jó szándékát és egyik-másik kezdeményezésének előremutató voltát alappal senki sem vonhatja kétségbe.

Др. Эден Бот

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА МИНИСТРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ БЕРТАЛАН СЕМЕРЕ ЛЕТОМ 1848 ГОДА

(Резюме)

В первую очередь автор обращает внимание на те принципы первого венгерского министра внутренних дел Берталан Семере, которые имели решительное значение с точки зрения развития его национальной политики. Он устанавливает, что на его отношение к делу основно повлияла любовь к родине, которая охватила всю территорию Венгрии и её каждого жителя. У него являлись важным фактором идеи свободы, равноправия и братство, *урегулированные законом*, а также та ошибочная вера его, что венгерская политическая национальность, как *единственная* политическая национальность может быть в Венгрии. Автор даже указывает на то, что Семере был боевым сторонником мирной политики и непрерывно искал возможность соглашения с отдельными нациями, но считаясь с неуспехом примирительных попыток, он готовился и к борьбе вооружённой с национальностями, попавшими к контрреволюции т. е. подкупленными ей.

После показания национальных политических принципов Берталан Семере, автор подвергает расследованию политику министра внутренних дел, связанную с хорватскими, словацкими, и румынскими национальными движениями. Он указывает на то, что для успокоивания каждого национального движения, Семере применял двойную политику: 1. *политику примирения* путём *искреннего* обещания экономических и политических уступок без разрешения территориального отрыва, 2. *политику силы* путём посылки войск и объявления статарии. Автор подтверждает данными, что Семере осу-

¹²² O. Lt. Büm. eln. 405:1848. sz.

¹²³ »Sok nem jöhet ki az oláhok miatt« — írta a nádornak június 11-én. O. Lt. Büm. eln. 296:1848. sz., Deák: 1848. 137. l.

¹²⁴ O. Lt. Büm. eln. 366:1848. sz.

¹²⁵ Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai. 69. l.

ждал движения славянских национальностей сильнее, чем движения румын т. к. он видел в них панславистские движения и ещё потому, что лидеры этих движений с самого начала были на службе у контрреволюции. В конце он устанавливает и то, что примирительные попытки Семемере остались без результатов, т. к. в 1848 г. венгерское правительство ещё не внесло такого национального законопроекта, который разрешил бы социальные проблемы всех национальностей с принятием во внимание их национальных интересов.

DR. EDMOND BOTH

LA POLITIQUE NATIONALITAIRE DU MINISTRE DE L'INTÉRIEUR
BARTHÉLEMY SZEMERE AU COURS DE L'ÉTÉ DE L'AN 1848

(Résumé)

L'auteur attire notre attention sur les principes du ministre de l'intérieur du premier Cabinet hongrois, Barthélemy Szemere, principes qui exerçaient une influence décisive sur le développement de sa politique nationalitaire, et il relève le fait que la conduite du ministre a été profondément influencée par son patriotisme qui embrassait *tout* le territoire et *tous* les habitants de la Hongrie. Dans sa conception se font valoir comme facteurs importants les idées de la *liberté limitée par la loi*, de l'égalité en droits, et de la fraternité et ensuite sa croyance erronée, selon laquelle la nationalité politique hongroise ne peut être maintenue en Hongrie que comme une nationalité politique *unique*. Dans la suite l'auteur nous rappelle que Szemere en sa qualité de partisan de la politique de paix militante cherchait sans cesse la possibilité d'un compromis avec les nationalités respectives, mais en cas de non-réussite des tentatives de réconciliation il était prêt à en revenir aux armes avec les nationalités à la solde de la contre-révolution.

Après avoir exposé les principes de Barthélemy Szemere relatifs à sa politique nationalitaire, l'auteur soumet à l'examen la politique du ministre en connexion avec les mouvements nationalitaires des Croates, des Slovaques, des Serbes, et enfin des Roumains. L'auteur relève le fait qu'il avait employé une double politique pour la pacification de tous les mouvements nationalitaires: 1. la *politique de réconciliation* en promettant *sincèrement* des concessions politiques et économiques sans faire cependant des concessions territoriales; 2. la *politique de force* en ayant recours à l'armée et en proclamant la loi martiale. Il donne des précisions sur le fait que Szemere condamne plus sévèrement les mouvements des nationalités slaves que ceux des Roumains, parce qu'il les regardait comme des mouvements panslaves et parce que les leaders de ces mouvements étaient dès l'origine à la solde de la contre-révolution. L'auteur finit par constater que les tentatives de réconciliation de Szemere restaient sans résultat, parce qu'en 1848 le gouvernement hongrois ne déposa pas encore un tel projet de loi concernant toutes les nationalités, qui eût résolu les problèmes de toutes les nationalités en sauvegardant leurs intérêts nationaux particuliers.